

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 16. února 2021 ve věcech 77587/12 a 74603/12 – V. C. L. a A. N. proti Spojenému království

Senát čtvrté sekce Soudu jednomyslně rozhodl, že orgány činné v trestním řízení nedostály svým pozitivním závazkům plynoucím z článku 4 Úmluvy, když před zahájením trestního stíhání nezletilých stěžovatelů neprovedly posouzení otázky, zda tito nebyli oběťmi obchodování s lidmi. Uvedený nedostatek posléze vyústil i v porušení jejich práva na spravedlivý proces dle článku 6 Úmluvy.

I. Skutkové okolnosti

Stěžovatelé, toho času nezletilí státní příslušníci Vietnamu ve věku 17 let, byli v roce 2009 zadrženi policií při práci v pěstírně konopí a obviněni ze spáchání trestného činu nedovolené výroby kontrolovaných drog. Oba stěžovatelé do Anglie přicestovali nelegálně a byla jim zprostředkována práce v pěstírně. Oba se k výrobě drog doznali. První stěžovatel byl odsouzen k 20 měsícům odnětí svobody a druhý k 18 měsícům. V rozhodné době zprávy vnitrostátních útvarů boje proti organizovanému zločinu uváděly, že děti z Vietnamu jsou ve vztahu k obchodování s lidmi na území Spojeného království obzvláště zranitelné a využívané na práci v pěstírnách konopí. Příslušné orgány posléze pojalý podezření, že stěžovatelé se stali oběťmi obchodování s lidmi, nicméně orgány činné v trestním řízení s uvedeným závěrem nesouhlasily a pokračovaly v trestním stíhání stěžovatelů. Vnitrostátní soudy v této věci dospěly k závěru, že z Úmluvy Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi z roku 2005 („Úmluva o potírání obchodu s lidmi“) státům neplyne povinnost nestíhat oběti obchodování s lidmi.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

A. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 4 ÚMLUVY

Stěžovatelé namítali porušení článku 4 Úmluvy spočívající v tom, že orgány činné v trestním řízení dostatečně neproověřily, zda se stěžovatelé nestali oběťmi obchodování s lidmi, a neposkytly jim náležitou ochranu. Odkazovali přitom na článek 26 Úmluvy o potírání obchodu s lidmi, dle něhož se každá smluvní strana zavazuje zakotvit ve svém právním řádu možnost neuložit trest obětem za jejich zapojení do nezákonných činností v tom rozsahu, ve kterém k němu byly donuceny.

1. Rozsah stížností

Soud uvedl, že podstatou stížnostních námitek je, že trestním stíháním stěžovatelů pro práci v pěstírnách konopí stát nedostál své pozitivní povinnosti ochránit je jako oběti obchodování s lidmi. Soud se v každém případě musí omezit na přezkum případů z hlediska souladu s Úmluvou a nemá oprávnění vykládat ustanovení Úmluvy o potírání obchodu s lidmi (srov. *National Union of Rail, Maritime and Transport Workers proti Spojenému království*, č. 31045/10, rozsudek ze dne 8. dubna 2014, § 106). Za stěžejní přitom Soud považoval posouzení postupu orgánů činných v trestním řízení, které neakceptovaly závěry příslušných orgánů.

2. Obecné zásady a pozitivní závazky státu

Soud nejprve připomněl již ustálený závěr, že obchodování s lidmi spadá do působnosti článku 4 Úmluvy (viz *S. M. proti Chorvatsku*, č. 60561/14, rozsudek velkého senátu ze dne 25. června 2020, § 296), jsou-li zároveň splněny znaky obchodování s lidmi vymezené v čl. 3 písm. a) Protokolu o prevenci, potlačování a trestání obchodování s lidmi, zejména se ženami a dětmi, k Úmluvě OSN o nadnárodním organizovaném zločinu („Palermský protokol“) a čl. 4 písm. a) Úmluvy o potírání obchodu s lidmi.

Státům pak z článku 4 Úmluvy vyplývají pozitivní závazky poskytnout ochranu obětem obchodování s lidmi, účinně stíhat jakýkoli čin, jehož cílem je mimo jiné držet osobu v nevolnictví či ji nutit k práci, a v případech, kdy vnitrostátní orgány věděly nebo měly vědět alespoň o existenci bezprostředního rizika obchodování nebo vykořisťování určité osoby, rovněž přijmout preventivní opatření. Pozitivní závazky na poli článku 4 Úmluvy zahrnují povinnost: a) zavést zákonný a administrativní právní rámec zakazující a postihující obchodování; b) za určitých okolností přijmout praktická opatření k ochraně obětí či potencionálních obětí obchodování; c) vést účinné vyšetřování v situacích, kdy mohlo dojít k obchodování. Zatímco první dvě povinnosti jsou hmotněprávní povahy, poslední z nich představuje pozitivní procesní závazek (*S. M. proti Chorvatsku*, cit. výše, § 306).

3. Stíhání obětí a potenciálních obětí obchodování s lidmi

Soud předně uvedl, že v projednávané věci má poprvé příležitost posoudit, zda stíhání obětí obchodování s lidmi může vyvolávat otázky na poli článku 4 Úmluvy. Z mezinárodních dokumentů a standardů nevyplyvá obecný zákaz stíhání obětí obchodování s lidmi, a to ani v případě dětí. Trestní stíhání potenciálních obětí by však za určitých okolností mohlo být v rozporu s povinnostmi státu přijmout operativní opatření na jejich ochranu, pokud státní orgány věděly nebo měly vědět o okolnostech vedoucích k věrohodnému podezření, že s jednotlivcem bylo obchodováno. Povinnost přijmout opatření má dva hlavní cíle. Jednak ochránit oběti od další újmy a jednak usnadnit jejich zotavení. Trestní stíhání obětí by znesnadnilo jejich zotavení a mohlo by potenciálně způsobit zranitelnost obětí vůči opětovnému obchodování s lidmi v budoucnu. Nejenže by musely projít zkouškou trestního stíhání, ale odsouzení za trestný čin by mohlo vytvořit překážku jejich následnému začlenění do společnosti.

Nejvýznamnějším předpokladem je z hlediska souladu s článkem 4 Úmluvy včasná identifikace oběti. Jakmile se příslušné orgány dozví o věrohodném podezření, že s osobou podezřelou ze spáchání trestného činu mohlo být obchodováno, měla by být tato osoba před přijetím rozhodnutí o jejím stíhání bezodkladně posouzena odborníky povolanými k práci s oběťmi obchodování s lidmi, a to na základě kritérií stanovených Palermským protokolem a Úmluvou o potírání obchodu s lidmi. To je zejména důležité, pokud jde o děti, které jsou zvláště zranitelné. Cílem přijatých opatření je zajistit respekt k lidské důstojnosti a ochránit nejlepší zájem dítěte (*Söderman proti Švédsku*, č. 5786/08, rozsudek velkého senátu ze dne 12. listopadu 2013, § 81).

4. Použití obecných zásad na okolnosti projednávaných věcí

Byl u prvního stěžovatele nebylo pochyb o jeho nezletilosti, nebyl tento předán k posouzení odborníkům, ačkoli již fakt jeho zadržení v pěstírně konopí byl postačující pro podezření z obchodování s lidmi. Žalobce posléze přezkoumal své rozhodnutí prvního stěžovatele trestně stíhat, avšak neshledal důkazy o tom, že se tento stěžovatel stal obětí obchodování s lidmi. První stěžovatel byl navíc v důsledku tohoto přístupu obžaloby opakovaně veden svými obhájci k tomu, aby přiznal svoji vinu, což učinil. Soud poté upozornil ještě na opětovné posuzování případu příslušnými orgány po odsouzení prvního stěžovatele, které vyústilo v jednoznačný závěr, že první stěžovatel se obětí obchodování stal. Pozitivní závazky plynoucí z článku 4 Úmluvy přijmout opatření k ochraně prvního stěžovatele jako možné oběti obchodování s lidmi nebo následně jako osoby, kterou příslušné orgány označily za oběť obchodování s lidmi, splněny nebyly. Došlo tedy k porušení článku 4 Úmluvy.

I v případě druhého stěžovatele Soud konstatoval, že okolnosti jeho zadržení spolu s dalšími informacemi zjištěnými vnitrostátními orgány měly mít za důsledek přijetí preventivních opatření ze strany státu. Ačkoli stěžovatel tvrdil, že dveře pěstírny byly zamčené zvenčí, nebyl za práci placen a mohl by být zabit, pokud by přestal pracovat, nebyl předán k posouzení odborníkům. Namísto toho byl obžalován. Nejpozději v době, kdy se ukázalo, že je mu teprve 17 let, měly orgány činné v trestním řízení pojmout podezření na obchodování s lidmi. K jeho posouzení příslušnými orgány nakonec došlo, nicméně mezitím přiznal vinu. Následně ho tyto orgány sice označily jako oběť obchodování s lidmi, ale orgány činné v trestním řízení s tímto závěrem nesouhlasily.

I v případě druhého stěžovatele proto Soud dovodil porušení článku 4 Úmluvy.

B. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 6 Odst. 1 ÚMLUVY

Stěžovatelé dále namítali porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy tím, že jim bylo v důsledku porušení pozitivních závazků plynoucích z článku 4 Úmluvy odepráno právo na spravedlivý proces.

Podle Soudu bylo za účelem posouzení uvedené námítky třeba zodpovědět tři otázky: a) zda absence posouzení postavení stěžovatelů coby obětí obchodování s lidmi před zahájením jejich trestního stíhání vyvolávala otázky na poli článku 6 Úmluvy; b) zda se stěžovatelé přiznáním viny nevzdali práv zaručených tímto ustanovením; a c) zda bylo řízení jako celek spravedlivé.

1. *Vyvolávala absence posouzení postavení stěžovatelů coby obětí obchodování s lidmi před zahájením trestního stíhání otázky na poli článku 6 Úmluvy?*

Soud nejprve připomněl význam právního zastoupení podezřelého (obviněného) ve fázi přípravného řízení (*Dvorski proti Chorvatsku*, č. 25703/11, rozsudek velkého senátu ze dne 20. října 2015, § 108) i to, že postavení podezřelého jako obětí obchodování s lidmi může ovlivnit důkazní situaci spolu s posouzením otázky, zda je trestní stíhání takové osoby ve veřejném zájmu. Důkazy týkající se takového postavení jsou proto stěžejním aspektem obhajoby. V projednávané věci byli sice stěžovatelé od počátku právně zastoupeni, právní zástupci však neučinili odpovídající kroky například v podobě oznámení příslušným orgánům k prověření případů obchodování s lidmi; naopak jejich závěry ohledně tohoto prověření poté dokonce zpochybňovali. V takových případech je však nositelem pozitivních povinností stát, který se nemůže odvolávat na opomenutí právního zástupce nebo samotné oběti ohlásit, že došlo k obchodování s lidmi, zejména jedná-li se o zvláště zranitelného nezletilého. Stát selhal již v tom, že sám včas otázku obchodování s lidmi v případě stěžovatelů neprověřil. Absence posouzení této otázky přitom stěžovatelům znemožnila obstarání důkazů potenciálně tvořících zásadní aspekt jejich obhajoby.

2. *Vzdali se stěžovatelé přiznáním viny práv garantovaných článkem 6 Úmluvy?*

Úmluva nevylučuje vzdání se práva na spravedlivý proces, pokud je učiněno jednoznačným způsobem, není v rozporu s důležitým veřejným zájmem a doprovází je minimální záruky odpovídající jeho významu (*Poitrimol proti Francii*, č. 14032/88, rozsudek ze dne 23. listopadu 1993, § 31). Za vzdání se práv pak podle Soudu lze považovat i prohlášení viny, pokud je svobodně učiněno na základě plné vědomosti o skutečnostech případu a právních následků z toho plynoucích (*Natsvlshvili a Togonidze proti Gruzii*, č. 9043/05, rozsudek ze dne 29. dubna 2014, § 92). Podmínka plné vědomosti o skutečnostech případu na straně stěžovatelů, jakož i podmínka absence rozporu vzdání se práva s veřejnými zájmy demokratické společnosti podle Soudu kvůli absenci posouzení otázky postavení stěžovatelů coby obětí obchodování s lidmi splněna nebyla, a stěžovatelé se tak práv plynoucích jim z čl. 6 odst. 1 Úmluvy nevzdali.

3. *Bylo řízení jako celek spravedlivé?*

Soud konstatoval, že ačkoli byla otázka trestního stíhání stěžovatelů několikrát přezkoumávána orgány činnými v trestním řízení, rozhodnutí nebyla dostatečně odůvodněna zejména ve světle znaků obchodování s lidmi vymezených v Palermském protokolu a Úmluvě o potírání obchodu s lidmi. Vnitrostátní soud sice připustil odvolání stěžovatelů, nicméně předkládání nových skutečností v řízení o odvolání vyhradil pro ty nejvýjimečnější případy, mezi které ovšem případ stěžovatelů nezařadil. Takový přístup však podle Soudu v důsledku trestal oběti obchodování s lidmi za to, že se takto od počátku neidentifikovaly, na druhé straně umožnil vnitrostátním orgánům spoléhat se na vlastní porušení povinnosti přijmout operativní opatření podle článku 4 Úmluvy.

Z uvedených důvodů proto Soud dovodil také porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy.